

Tisztelt olvasó!

A *Múltunk* szerkesztősége már régóta gondolkodott egy, a jogtörténet lehetőségeit bemutató összeállításon. Tanulmányaink témaválasztása és nézőpontja is újszerű; ezek nem klasszikus értelemben vett jogtörténeti szövegek, bár több írás is periratokon alapul. A dolgozatok nemcsak a témát illető szorosan vett jogszabályok, jogforrások feldolgozásai, azok története, hanem azok továbbgondolása is társadalomtörténeti szempontból. Ha úgy tetszik, jogtörténet, társadalomtörténeti keretekbe ágyazva. A periratok mikroszinten számos olyan társadalomtörténeti szempontból fontos információt is tartalmaznak, amelyek más forrásokból nem, vagy nem ilyen szempontokból megismerhetők. A jogi források szerzőink számára új kihívást jelentettek, a történetírás narratív fordulata után a periratokat mint szövegeket elemzik, és a perek egyes szereplői által saját igazságukként megjelenített igazságokkal ismertetik meg az olvasót. Az alábbiakban néhány gondolattal segítségére lennék a tisztelt olvasónak, hogy a dolgozatokat elhelyezze, értékelje.

Minden jogterületen elengedhetetlenül jelentkezik az az igény, hogy átfogó jogi szabályozással rendelkezzen. A Völgyesi Levente által feldolgozott építésügyi igazgatásnak erre 1937-ig kellett várnia. Az 1948. évi fordulatot követően viszont a jelentősebb ingatlanok államosításával néhány éven belül megváltozott a jogszabályi környezet mögötti társadalmi, politikai és gazdasági háttér. Az építésügy, mint az államigazgatási jog ágazati szakjoga, önálló minisztériumot kapott, s a nagyarányú állami beruházások és kivitelezési munkák, az állami tervező- és építőipari vállalatok, némely esetben szövetkezetek szerepének felértékelődése folytán új törvény megalkotása vált szükségessé. Ezt az igényt elégítette ki az 1964. évi törvényi szabályozás, amely korszerű és a szakmaiságnak is tökéletesen megfelelő, a túlpolitizálódástól és bürok-

ratizmustól mentes normaalkotásával olyan jogalkotási terméket teremtett, amely egészen az 1997. évig, az új, jelenleg is hatályos törvény megalkotásáig magas színvonalon tudta betölteni a szerepét a rendszerváltozást követő években is. Jelen cikkben most ennek az elmúlt hatvan esztendőnek a szabályozásába nyerünk bepillantást, a jelentősebb jogalkotási eredmények méltatásának keretében.

Az 1945–1950 közötti időszak a jogi oktatás tekintetében lényeges személyi, szemléleti és strukturális változásokat eredményezett. Schweitzer Gábor tanulmánya a budapesti tudományegyetem jogi fakultásán kíséri nyomon a fejleményeket. Míg a koalíciós időszak reformtörekvései az egyetemi autonómia keretei között elsősorban a polgári demokratikus törekvéseket helyezték előtérbe, addig az 1948. utáni változások az egyetemi autonómia felszámolásával a szocialista jogászképzés feltételrendszerét alakították ki. A koalíciós időszak reformjai – egyebek mellett – megszüntették az 1945 előtt érvényesülő diszkriminatív intézkedéseket, ami lehetővé tette a nők, a zsidók, valamint a szociálisan hátrányos helyzetűek korlátozás nélküli felvételét. Ugyanebben az időszakban a kor kihívásait tükröző választékkal bővült a jog- és államtudományi karon oktatott tárgyak köre, amelynek következtében változások történtek az oktatói kar összetételében is. A szocialista jogászképzésre történő áttérés időszakában nemcsak az oktatás menete, hanem az oktatói kar is gyökeresen átalakult. A fordulat évétől méltatlan körülmények között szorították ki a karról a polgári értékrendet képviselő oktatók legtöbbjét, miközben a marxista–leninista szemléletű tárgyak előtérbe kerülésével alapjaiban változtatták meg a képzési struktúrát, illetve az oktatói kar összetételét. A változások az egyetemi autonómia teljes figyelmen kívül hagyása mellett következtek be. Az egyetemi autonómia felszámolásával, valamint a fakultás állam- és jogtudományi karrá történő átszervezésével 1950-től új korszakába lépett a jogászképzés a budapesti tudományegyetemen.

Mikó Zsuzsanna írása egy 1961-ben kezdődő büntetőper alapján egyszerűen bemutatja az adott korszak hivatalos szerveinek tehetetlenségét és értetlenségét egy archaikus rendben élő társadalmi csoporttal, a cigánysággal szemben. A tanulmány nemcsak a rendőrségi és bírósági eljárás előítéletességére világít rá, de részletesen bemutatja azt is, hogyan tudott egy harminc és ötven fő közötti cigánykaraván az 1950-es évek Magyarországon életben maradni az őket körülvevő társadalom elutasítása és gyanakvása ellenére is. A fennmaradt levéltári források sokoldalú elemzésre adnak lehetőséget, hiszen az írásos források mellett hanganyagok és fényképfelvételek segítségével lehet teljes képet alkotni.

Részben még kiaknázatlan társadalom- és jogtörténeti szempontból Budapest Főváros Levéltárának szocialista időszakbeli periratgyűjteménye. Tóth Eszter Zsófia és Németh László Sándor közös tanulmánya mikroszinten, kifejezetten az 1960-as évekbeli határsértési perekre koncentrálna olyan történeteket elemez – a hivatalosan kirendelt ügyvéddel készített interjú segítségével – amelyeknek szereplői olyan NDK-s, NSZK-s szerelmespárok, akik a magyar–osztrák határon keresztül sikertelenül próbáltak eljutni az áhított Nyugatra. Tanulmányukban nemcsak szívszorító történetekkel, tragikus emberi sorsokkal ismerkedhetnek meg az olvasók, hanem bepillantást nyerhetnek abba, mi volt maga a tiltott határátlépés bűncselekménye, hogyan változott a fogalom, hány NDK-s állampolgár látogatott Magyarországra és milyenek látták őket hazánk fiai. Úgy véljük, a periratok szövegének elemzésével érthetőbbé tesszük az olvasó számára a szocialista időszak mindennapjait, az abban élő emberek döntéseinek mozgatórugóit.

Zsidai Ágnes tanulmánya a békés, kompromisszumos formában lezajló rendszerváltásunk, szocialista múltunk legitimitásának és legalitásának paradoxonjaival, az elkövetett igazságtalanságok jóvátételének kezelésével foglalkozik, kiemelve az ügynökkérdés és az átvilágítás, a Történeti Hivatal és jogutóda, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára funkcióváltásainak problémáit. Rámutat a jogállamiság, a demokrácia és az igazságosság elveinek és intézményeinek jogpolitikai, jogdogmatikai tisztázatlanságára, az igazságtétel erkölcsi dilemmáira, továbbá arra, hogy az információs kárpótlást a megkésettség és az aktuálpolitikai harcok következtében olyan legitimitációs veszteség érte, amely egyben a demokrácia deficitjét is jelenti.

Bízunk benne, hogy az ezekben a tanulmányokban felvetett problémák továbbgondolásra készítetnek, esetleg új kutatási irányokat nyitnak a mindennapi szocializmus megéléstörténetében. *Lectori salutem!*

Németh László Sándor